

دانشگاه شیکاگو الواح باستانی را که از ایران به امانت گرفته بود بازمی‌گرداند

بعنوان نخستین اقدام پس از انقلاب سال ۱۳۵۷ در بازگرداندن آثار باستانی به امانت گرفته شده از ایران، مؤسسه‌ی خاورشناسی دانشگاه شیکاگو تعداد ۳۰۰ لوح باستانی را، که اسنادی حاوی اطلاعاتی درباره‌ی چگونگی عملکرد درونی نظام اداری امپراتوری ایران باستان به شمار می‌آیند، به سازمان میراث فرهنگی ایران، دائره‌ی آثار ملی باستانی، بازمی‌گرداند.

این ۳۰۰ لوح گلی که بر آنها متونی به خط میخی نقش بسته است، جزئیات اداری سرزمین مرکزی ایران را در حوالی سال ۵۰۰ ق.م. ثبت کرده‌اند. اینها بخشی از دهها هزار لوح و خرده‌های الواح هستند که در سال ۱۹۳۷ نزد مؤسسه‌ی خاورشناسی به امانت نهاده شدند تا مورد مطالعه قرار گیرند. در سال ۱۹۴۸ تعداد ۱۷۹ لوح بازپس داده شد، و در سال ۱۹۵۱ نیز تعداد ۳۷,۰۰۰ خرده‌های الواح برگردانده شد.

خواندن این الواح کاری دشوار بوده است، چراکه اطلاعات مربوط به امپراتوری پارس بطور عمده به منابع غیر ایرانی محدود می‌شدند. این اطلاعات را نویسندگان یونانی همچون هرودوت و لاتین در اختیار قرار داده‌اند و بیشتر به برخوردهای میان امپراتوری پارس و دولتهای یونان، به برخوردهای جنگی و تماسهای سیاسی، مربوط می‌شود. اطلاعات موجود در این الواح، یکی از نخستین فرصتها را برای گردآوری داده‌هایی از منابع ایرانی درباره‌ی این امپراتوری فراهم آورد.

ماتیو استولپر، استاد کرسی جان آ. ویلسون در مؤسسه‌ی خاورشناسی و متخصص ایران باستان، اظهار داشت: «امپراتوری پارس بزرگترین و پردوامترین امپراتوری زمان خود بود. این امپراتوری از حبشه تا مصر و یونان، تا آناتولی (ترکیه‌ی کنونی)، آسیای مرکزی و هند، گسترده بود.»

افزون بر اطلاعات اداری درباره‌ی امپراتوری و شیوه‌ی حکومت، در این متون همچنین نقوش مهرهائی دیده می‌شود که نشانگر وجود اداراتی است که پیش از این شناخته نبودند. این متون برای نخستین بار از حکمرانان بخشهای گوناگون امپراتوری نام می‌برند و بر اطلاعات کسب شده از دیگر متون غیر ایرانی می‌افزایند.

استولپر اظهار داشت: «یافتن این الواح باستانشناسان را به دلیل اهمیت بالقوه‌ی نوشته‌ها دچار هیجان کرد، ولی اطلاعات موجود در آنها از حد انتظارات همگی ما بسیار فراتر بود.»

باستانشناسان دانشگاه شیکاگو این الواح را در سال ۱۹۳۳ هنگام کاوش در پرسپولیس (تخت جمشید) یافتند که پایتخت امپراتوری پارس و یک مرکز عمده‌ی کاوشهای مؤسسه‌ی خاورشناسی بود. گیل استاین مدیر مؤسسه‌ی خاورشناسی اظهار داشت که این مؤسسه امر همکاری با پژوهشگران ایران را از سر گرفته است و بازگرداندن این الواح بخشی از برنامه‌ی گسترش تماسهای میان پژوهشگران دو کشور است. وی افزود: «من بازگرداندن این الواح را بعنوان بخشی از یک مشارکت می‌بینم. ما قصد داریم که بقیه‌ی الواح را نیز پس از اتمام کارمان بر روی آنها بازگردانیم.»

کتابهائی حاوی ترجمه‌ی نوشته‌های الواح و نقوش مهره‌های آنها به چاپ رسیده است. در سال ۱۹۶۹ مؤسسه‌ی خاورشناسی کتابی حاوی ترجمه‌های در حدود ۲۱۰۰ لوح چاپ کرد؛ در سال ۲۰۰۲ نخستین جلد از یک دوره‌ی سه‌جلدی نقوش مهره‌های آن ۲۱۰۰ لوح به چاپ رسید. الواح سیصدگانه‌ای که اکنون بازگردانده می‌شوند نمونه‌های کاملی از ۲۱۰۰ متنی هستند که چاپ شده‌اند. در آینده بتدریج سایر الواح مربوط به آن ۲۱۰۰ متن بازگردانده خواهند شد. تصاویر دیجیتال این الواح نیز تهیه شده است که نسخه‌ای از آن در اختیار ایرانیان قرار خواهد گرفت.

یک هیئت تحت سرپرستی استاین در حوالی نیمه‌ی اردیبهشت ماه الواح را به ایران خواهد برد تا در آنجا به مسئولان سازمان میراث فرهنگی تحویل دهند. لورا دالساندرو مسئول حفاظت آثار موزه [ی مؤسسه‌ی خاورشناسی] و یکی از اعضای هیئت، بر امر بسته‌بندی دقیق الواح نظارت داشته است.

در الواحی که بازگردانده می‌شوند اطلاعاتی همچون میزان جیره‌ی روزانه‌ی جو که در مناطق اطراف امپراتوری به کارگران داده می‌شده، ثبت شده است. کارمندان آن نواحی این الواح را به پایتخت می‌فرستادند تا میزان پرداختهای خود

به کارگران را ثبت کنند، نیز برای آنکه اطلاعات مورد نیاز بازرسانی را که برای سرکشی به مناطق می‌آمدند در اختیارشان بگذارند.

چارلز جونز، پژوهشگر و کتابدار مؤسسه‌ی خاورشناسی و کارشناس الواح، اظهار داشت: «این الواح وظیفه‌ای مشابه رسیدهای کارتهای اعتباری کنونی برعهده داشته‌اند. میزان اطلاعاتی که از طریق آنها به دست می‌آید فوق‌العاده زیاد است.» میزان جیره‌ی روزانه برای یک کارگر مرد بالغ در حدود یک و نیم پیمان (= کوارت) جو و نیم لیتر آبجو یا شراب بوده است. بسیاری از کارگران دو الی پنج برابر این مقدار دریافت می‌کردند. به کسانی که دارای مقامهای خیلی بالای سیاسی یا اجتماعی بودند بسیار بیشتر از این پرداخت می‌شد.

این الواح نمایشگر اسنادی از ۳۰ مقوله‌ی مختلف اداری هستند که تنها یکی از شعبات اداری دولت پارس تهیه کرده است.

وی افزود: «این متون به ما می‌گویند که کارگران اهل کجا بوده‌اند. بسیاری از آنان اهل نقاط دوری در امپراتوری همچون بابل، سوریه، مصر، تراس (بخشی از یونان کنونی) بوده‌اند یا برخی نواحی که اکنون جزو ترکیه محسوب می‌شوند، یا اهل افغانستان، نقاطی که جزو پاکستان کنونی هستند، و آسیای مرکزی.» قدمت الواح به زمان پادشاهی داریوش اول (۵۰۹ تا ۴۹۴ ق.م.) می‌رسد.

خط میخی مورد استفاده در این الواح را اقوام سومر و اکد پدید آوردند. این خط برای نوشتن زبانهای دیگر نیز مورد استفاده قرار می‌گرفت. یکی از این زبانهای دیگر، عیلامی بود. مردمان از ۲۲۰۰ ق.م. (اگر نه پیشتر) متنهای عیلامی را به خط میخی می‌نوشته‌اند. متنهای اداری به زبان عیلامی از حدود سال ۱۰۰۰ ق.م. در دست است.

هنگامی که مردمانی که به زبانهای ایرانی سخن می‌گفتند به غرب ایران آمدند، در آنجا اقوامی را یافتند که متنهای عیلامی را به خط میخی می‌نوشته‌اند. در خود پارس، ایرانیها نوشتن عیلامی به خط میخی را ادامه دادند. این الواح اداری در پارس و از سوی مردمان پارسی‌زبان، و برای پارسی‌زبانها، اما به عیلامی نوشته شده است.

ریچارد هلاک پژوهشگر مؤسسه‌ی خاورشناسی چهل سال صرف کار دشوار مطالعه و ترجمه‌ی الواح کرد. ظاهر ناآشنای خط، خواندن آن را حتی برای کارشناسان خبره‌ی خط میخی نیز دشوار می‌کرد؛ جزئیات زبان عیلامی هنوز هم به تمامی دانسته نیست. ولی مهمتر از همه این است که این الواح به کار ثبت موارد جزئی می‌پرداختند، و تنها هنگامی مفهومشان روشن می‌شود که تعداد زیادی از آنها مطالعه شوند. نتیجتاً، چاپ ۲۱۰۰ لوح از سوی هلاک انقلابی در مطالعات ایران دوره‌ی هخامنشی و از جمله زبانهای عیلامی و پارسی باستان، تاریخ و جغرافیا و هنر، پدید آورد.

این کار همچنان در مؤسسه‌ی خاورشناسی ادامه دارد، و این مؤسسه در حال تدارک یک نسخه‌ی الکترونیکی از الواح است که منظمأ، با مطالعه‌ی الواح تازه، به‌روز شود.

استولپر اظهار داشت: «نسخه‌ی الکترونیکی شامل تصویر الواح به‌اضافه‌ی نمایش قرائت آنها به خط لاتین خواهد بود. درک کامل معانی زمانی ممکن می‌شود که الگو، ساختار و دگرگونیها در تعداد زیادی از متنهای عمدتاً مشابه دیده شود. هرچه بر میزان داده‌ها افزوده شود، یعنی هرچقدر متون بیشتری بررسی شوند، به درک قطعیتتری از الگوها و معنایشان برای دیگر بخشهای جامعه‌ی ایران باستان می‌رسیم.»